

ANTON BEBLER

O geopolitičnem in vojaškopoličnem položaju Slovenije

Živimo v dramatičnem obdobju sprememb in preureditve razmerij v svetovni skupnosti. Ta preureditev je primerljiva s tisto v letih 1945–1950. Odpravljajo se nekatere bistvene posledice druge svetovne vojne in delitve sveta vzdolž ideološke meje med kapitalizmom in socializmom. Odprava »hladne vojne« v razvitejšem delu sveta odkriva pot njegovemu ponovnemu gospodarskemu, družbenemu in političnemu povezovanju temeljnih vrednot tržnega gospodarstva s korekturami socialne pravičnosti, tekmovalne politične demokracije, pravne države in spoštovanju človekovih pravic, ki so jih do zdaj pripisovali zahodnemu svetu, in je predvidena tudi integracija naše celine. Ta integracija pa bo potekala z zastoji in občasnimi delnimi porazi.

Nekdanje približne bipolarnosti sveta ni več. Sovjetska zveza je odstopila kot svetovna supersila in ohranila le nekatere njene vojaške lastnosti, predvsem v obliki strateške jedrske oborožitve. Najprej gospodarsko, nato pa tudi politično se je močno dvignila teža Zahodne Evrope in Japonske. V t.i. tretjem svetu so se okrepili novi regionalni hegemoni Kitajska, Indija, skupina bližnjevzhodnih držav, Brazilija, Nigerija in druge. Središča t.i. lokalnih vojn so se že pred nekaj desetletji preselila v »tretji svet«. Med temi oboroženimi spopadi je bilo v zadnjem desetletju največ vojn med in v državah v razvoju. Vse to globoko spreminja podobo svetovne skupnosti. Za nas so se najpomembnejše spremembe zgodile in se dogajajo v razvitem delu sveta. Na naš položaj, predvsem na našo gospodarsko sodelovanje z zunanjim svetom, močno vplivajo tudi premiki v manj razvitem delu sveta, predvsem na območju Perzijsko-arabskega zaliva. Premiki v razvitejšem delu sveta delujejo na nas neposredno in posredno ter sprožajo pomembne procese v našem okolju. Najprej tehnološkogospodarska, nato pa političnoideološka zmaga liberalnega Zahoda v spopadu z izzivom Sovjetske zveze in »realsocializma« je pripeljala k temeljni preureditvi razmerij velesil.

Po najnovejših premikih ostajajo samo Združene države Amerike svetovna politična, gospodarska, gospodarskotehnološka in vojaška supersila. Gospodarsko, politično in vojaško so prisotne na ključnih območjih sveta ter v naši neposredni okolici. Edino ZDA lahko vojaško posegajo na vseh celinah. Pri tem ščitijo tako svoje ožje interese kakor tudi interese svojih zaveznikov in varovancev. Njihov poseg kot vodilne sile protiiraške koalicije je potrdil in okrepil to svetovno vlogo. Toda premoč Združenih držav Amerike je relativizirana z zmanjšanjem njihovega deleža v svetovnem gospodarstvu in trgovini v primerjavi s časom pred štiridesetimi leti, s sorazmerno počasnim razvojem, zadolženostjo (Združene države Amerike so največji dolžnik na svetu), z delno izgubo primata na tehnološkem in finančnem področju (finančna sila številka ena je danes Japonska), in tudi s širjenjem vojaške moči v državah tretjega sveta.

Zaradi teh premikov bo prišlo do nujne preureditve razmerij med zahodnimi silami. Združene države Amerike bodo še nadalje vzdrževale ob racionalizaciji in delnem skrčenju svoj vojaški sistem razprostrt skoraj po celem svetu za celotni Zahod. Stroške vzdrževanja tega sistema pa bodo delno prevzele nase bogate zahodne in druge zavezniške države. Ameriški zavezniki bodo prevzeli tudi nekatere naloge, ki so jih do zdaj imele ZDA, še posebej v Evropi.

Iz tega bo sledilo zmanjšanje ameriške vojaške navzočnosti v neposredni bližini naših meja. ZDA so že umaknile pomemben del svojih kopenskih (med temi oklepnih) čet iz Bavarske, zmanjšale svoje letalstvo v Zvezni republiki Nemčiji in preuredile uporabo 6. ladjevja v Mediteranu. To ladjevje bo predvidoma še vedno imelo svoje središče v Neaplju, toda bo od zdaj bolj prisotno v bližnjevzhodnih vodah in ne več tako pogosto v našem prostoru. Možna, toda ne več verjetna je preemistitev 16. letalske armade vojnega letalstva ZDA iz Španije v Italijo (s poveljstvom v Crotonu). Američani bodo še naprej vzdrževali večji del svojih zalednih, prisluskovalnih, elektronskih, obveščevalnih in drugih naprav v Italiji. Ob ohranitvi infrastrukture in poveljniških položajev v Italiji bodo ZDA svoje oborožene oddelke in naprave iz naše neposredne bližine imele predvsem za vodenje vojaških operacij zunaj Evrope.

ZDA še kar naprej podpirajo neodvisnost Jugoslavije. Podpirajo tudi celovitost Jugoslavije, toda samo v smislu zavračanja zunanjih posegov na jugoslovansko ozemlje. Ta svoja stališča so sporočile svojim zaveznikom in tudi tistim državam, ki morda imajo teritorialne pretenzije do delov jugoslovanskega ozemlja. ZDA so čvrsto zoper vsake morebitne teritorialne zahteve drugih držav do Jugoslavije. ZDA so prenehale zagovarjati ohranitev enovitosti in integritete Jugoslavije za vsako ceno. Podpirajo demokratične procese in spoštovanje človekovih pravic v Jugoslaviji, tako kot so to počele deklarativno od druge svetovne vojne, praktično pa v zadnjih dvajsetih letih. Še vedno pa bi raje videle, da ostane Jugoslavija v enem kosu, toda samo kot demokratična država. Če bo Jugoslavija preurejena po demokratični in nenasilni poti, bodo Američani to sprejeli. Podobna stališča prevladujejo v zahodnih državah, najbolj naklonjene ohranitvi centralizma v Jugoslaviji pa so pretežno enonacionalne države z močnimi lastnimi centralističnimi tradicijami (npr. Francija in Italija). Nobena zahodna država pa ne želi storiti ničesar, kar bi utegnili tolmačiti kot podporo separatizmu v katerem koli delu Jugoslavije.

ZDA so že prenesle in naprej prenašajo večji del svojih zadolžitev na našem območju na združeno Nemčijo in na Italijo. Skrb za regionalne probleme varnosti ob jadranski obali in v delu Balkana so prepustili Italiji, severno od naših meja pa združeni Nemčiji.

Druga pomembna sprememba za nas je umik sovjetskih čet iz naše neposredne okolice, pripravljenih za morebitni vojaški poseg tudi na našem ozemlju. Poleti 1991 se mora na podlagi meddržavne pogodbe iz Madžarske odpeljati zadnji sovjetski vojak. V celoti bo ZSSR umaknila iz te države 80.000 vojakov, razvrščenih v dveh oklepnih in dveh motomehaniziranih divizijah, eno padalsko brigado, čete za ABK-vojskovanje, 1200 tankov, 300 bojnih letal, 700 topov, 30 raket zemlja-zemlja, veliko drugega orožja in opreme. Sama Madžarska bo skrčila svoje oborožene sile s 110.000 na 80.000, zmanjšala vojaške stroške (v letu 1988–1990 za 20 odstotkov) in težko oborožitev, ob njeni posodobitvi, še več let verjetno z nabavami novejšega sovjetskega orožja. (Tako je Madžarska odkupila del oborožitve nekdanje vzhodnonemške armade, med drugim 360 tankov T-72, 350 oklepnih vozil, 72 topov kalibra 122 mm itd.). Po razpustitvi vojaškega dela organizacije

Varšavskega sporazuma in verjetni popolni ukinitvi tega združenja ima Madžarska namen slediti zgledu uradno oborožene (dejansko oborožene) nevtralnosti Avstrije. Možno je, da se bo s pogodbo obvezala, da ne bo dovolila napada na ZSSR prek svojega ozemlja. S to preureditvijo razmer na Madžarskem se vzdolž naših vzhodnih meja širi nevtralno in delno demilitarizirano območje.

Iz vrste razlogov, tudi denarnih, se zmanjšuje prisotnost sovjetskega vojaškega ladjevja (»eskadre«) v Mediteranu. Organizacija Varšavskega sporazuma je že dejansko prenehala delovati. Do poletja 1991 lahko pričakujemo njeno tudi uradno razpustitev. S temi premiki je postal sovjetski vojaški poseg v našem prostoru zelo malo verjeten v kateri koli varianti. Tesna povezanost vzhodno (centralno) evropskih armad s sovjetskim vojaškoindustrijskim kompleksom pa bo še trajala. »Odklop« od sovjetskega sistema protiletalske obrambe bo zelo drag.

Jugoslavija je bila dolgo na drugotnem sečišču vojaškega soočenja med NATO in Varšavskim paktom. Od leta 1945 je bila Slovenija najbolj izpostavljeni in najtežje branljivi del Jugoslavije med Trstom – Gorico in Mariborom. Od tod je izvirala visoka gostota vojaških enot na ozemlju Slovenije, ki je v nekaterih obdobjih dosegala skoraj polovico celotne sestave Jugoslovanske ljudske armade. Danes je ta odstotek bistveno nižji, toda je še vedno nad jugoslovanskim povprečjem. S tem da je praktično izginila verjetnost vojaškega spopada med dvema blokoma prek našega ozemlja, je odpravljena tudi strateška potreba po tako visoki osredotočitvi čet Jugoslovanske ljudske armade na ozemlju Slovenije.

S hitro združitvijo Nemčije se je še bolj okrepila najbližja in najpomembnejša gospodarska in politična sila v naši neposredni bližini. V nasprotju s tretjim rajhom je združena Nemčija vzorno demokratična, po obsegu manjša in federalno urejena država. Njena pglavitna mednarodna teža ne izvira iz vojaške, temveč iz gospodarske in tehnološke moči. Še pred tremi leti (leta 1988) je bilo na ozemlju obeh Nemčij približno en milijon in pol zelo dobro oboroženih vojakov, velikanska količina težke oborožitve in tudi orožja množičnega uničenja. Čez šest let (1996) bo na tem ozemlju največ 500.000 vojakov, trikrat manj. Bistveno bo zmanjšana prisotnost orožij množičnega uničenja. Kemično orožje bodo v celoti, jedrsko pa delno umaknili, ozemlje Vzhodne Nemčije bo postalo delno demilitarizirano in nejedrsko območje. Nemčija je prevzela obveznost, da v sestavi svoje armade ne bo imela orožij množičnega uničenja. V Vzhodni Nemčiji ne bodo nameščali orožij množičnega uničenja držav NATA in z njimi ne bodo izvajali nobenih vaj. Tudi od Sovjetske zveze pričakujejo, da v prehodnem obdobju treh let ne bo na ozemlju Vzhodne Nemčije izvajala večjih vojaških vaj. To bo pomenilo omejitev bojne pripravljenosti sovjetskih čet na nemškem ozemlju. Ni izključeno, da bo ZSSR izpeljala umik svojih čet hitreje, kot je bilo dogovorjeno.

Sama Nemčija bo število pripravnikov oboroženih sil s 650.000 vojakov v obeh delih (1990) znižala čez štiri leta na največ 370.000 vojakov. V zahodnem delu Nemčije naj bi bilo 320.000, v vzhodnem delu pa največ 50.000 vojakov. Možno je, da bo zmanjšanje še večje – na 250.000 vojakov. V nemškem prostoru se bo izoblikovalo drugačno razmerje moči. Od približno 500.000 vojakov na ozemlju združene Nemčije leta 1996 bodo sestavljale nemške čete najmanj tri četrtine vojakov v primerjavi s sedanjim razmerjem, ko sestavljajo le polovico. To pomeni, da bo bodoči Bundeswehr prevzel nase tudi večji del zahodnih varnostnih nalog v celotnem prostoru osrednje Evrope.

Smo torej na pragu razmerij v naši neposredni okolici, ki delno spominjajo na leto 1940. Danes pa poteka tekmovanje v našem prostoru med Nemčijo in Italijo drugače kot leta 1940, saj sta se dramatično spremenili naravi in ustroja teh dveh

držav. Obe sta danes članici večjih integracij, tako gospodarskih, političnih kakor tudi vojaških. In vendarle v italijanski pobudi Pentagonale vidijo nekateri poskus Italijanov, da politično in gospodarsko prodrejo v osrednjo Evropo in na ta način ustvarijo protiutež združeni Nemčiji.

Hkrati z zmanjšanjem števila vojaštva severno in vzhodno od naših meja se nadaljujejo krepitev in pospeševanje, modernizacija oboroženih sil Italije. Ta proces so začeli po dolgih razpravah in v drugačnem okolju že pred nekaj leti. Iz razlogov birokratske inercije pa z njim kar nadaljujejo. Italija dviga kakovost svojih enot v naši neposredni sosesčini (v Lombardiji), jih sodobno oborožuje, med drugim z Leopardi. Samo v letu 1990 bo stala sodobna oborožitev za italijansko vojsko približno 6 milijard dolarjev. To je vrednost dveh letnih proračunov Jugoslovanske ljudske armade. Isti tempo oboroževanja je predviden za prihodnje leto. Italijanska vojna mornarica je dobila letalonosilko Garibaldi, opremljajo jo z letali Harrier. Italijansko vojno letalstvo je dobilo letala za elektronsko vojskovanje in 4 letala za oskrbo drugih letal z gorivom v zraku. To povečuje doseg bombnikov in lovcev italijanskega zrakoplovstva in tehnično omogoča njihovo uporabo na večjih razdaljah, tudi nad celotnim Balkanom in vzhodnim Mediteranom. S temi okrepitevami prevzema Italija vlogo zahodnega »varuha« v vzhodnem Mediteranu in tudi na delu našega ozemlja.

Pretežno ali delno pozitivne posledice za našo varnost imajo naslednji politični in vojaškopolični premiki:

- popuščanje napetosti Vzhod-Zahod,
- združitev Nemčij,
- umik sovjetskih čet iz naše neposredne sosesčine in celotne osrednje Evrope,
- zmanjšanje sovjetske vojaške navzočnosti na Mediteranu,
- zmanjšanje oboroženih sil vzhodnih držav, tudi sosednjih držav, njihovih vojaških proračunov, oborožitve, itd.
- delni umik orožij množičnega uničenja iz osrednje Evrope,
- začetek zmanjševanja oboroženih sil držav NATO, enostransko in na podlagi sporazuma o konvencionalnih silah v Evropi, podpisanega novembra 1990 v Parizu,
- razpad in verjetna razpustitev organizacije Varšavskega sporazuma,
- krepitev helsinškega procesa (Konferenca o varnosti in sodelovanju v Evropi).

Na drugi strani pa potekajo tudi:

- modernizacija in uvajanje novih orožij v zahodnih in sovjetskih oboroženih silah,
- preureditev oboroženih sil, tako na Vzhodu kot na Zahodu. Oborožene sile postajajo manjše, gibljivejše, modernejšee in bolj profesionalne,
- večje države še posebej krepijo svoje čete za posege na velikih razdaljah,
- središča napetosti in meddržavnega vojaškega soočenja se prenašajo na Bližnji Vzhod ter na strateška vozlišča mednarodne trgovine.

Večina premikov zmanjšuje nevarnost tujih oboroženih posegov na našem ozemlju. Hkrati pa so spremembe v Vzhodni Evropi in v drugih delih Jugoslavije povečale nevarnost izbruhov množičnega krvavega nasilja, ki bi lahko negativno vplival tudi na naš varnostni položaj. Omenjeni premiki povečujejo neravnotežja med našim zahodnim okoljem in našim severnim in vzhodnim okoljem ob relativnem povečanju vojaške teže zahodnega okolja.

Zmanjšanje verjetnosti oboroženega napada na Jugoslavijo nam omogoča, da skrcimo stalne oborožene sile, obrambne stroške, zmanjšamo in prestrukturiramo

obrambno industrijo. Možno in smotrno bi bilo prestrukturirati oborožene sile s krepitvijo vloge teritorialne obrambe in rezerve, zmanjšati poklicni del stalne vojske in prenesti nekatere njene funkcije na druge dele obrambnega sistema (recimo nadzor nad mejami). Vse to narekujejo tudi naše gospodarske potrebe. Hkrati pa z izboljšanjem mednarodnega okolja potekajo dezintegracijski procesi in naraščajo konflikti v Jugoslaviji.

Zboljšanje mednarodnega okolja in zmanjšanje zunanje napetosti sta pospešili dezintegracijske procese v Jugoslaviji, s tem da je porinilo v ozadje temeljni razlog, zaradi katerega je Jugoslavija bila dvakrat ustanovljena (zunanja obramba).

Hkrati pa so demokratične revolucije in pospešeni premiki v osrednji Evropi imeli tudi pozitivne učinke na naš notranji razvoj. Že okrog štirideset let se postopno zmanjšuje geostrateški pomen Jugoslavije v Evropi tudi zaradi sprememb v vojaški tehnologiji, nestanovitnosti na Balkanu in njegovega zaostajanja. To velja tako za Zahod kot za Vzhod. To pa ima za nas tako pozitivne kakor tudi negativne posledice. Z našim zmanjšanim geostrateškim pomenom je zmanjšana tudi naša privlačnost za velesile in možnost, da od njih dobivamo podporo in pomoč. Po drugi strani pa samo to dejstvo zmanjšuje možnost in verjetnost tujih vojaških posegov na našem ozemlju in krepí našo varnost.

Tudi s pozitivnimi premiki zunaj Jugoslavije ter napetostmi in grožnjami znotraj nje še niso zagotovljene razmere za varen obstoj neoborožene Republike Slovenije ob obrambni povezavi z drugimi jugoslovanskimi republikami in še manj popolni obrambi samostojnosti.

V obeh primerih bi Republiki Sloveniji ustrezala mirnodobna nevtralna oborožena politika in vojnodobna nevtralnost. Sedanje mednarodno okolje v Evropi, še posebej če bi se nadaljevalo zmanjševanje oboroženih sil na naši celine, omogoča zniževanje obrambnih stroškov Republike Slovenije in zmanjšanje obsega stalne armade na njenem ozemlju. V obeh primerih pa v doglednem času ne pride v poštev neoborožena nevtralna drža. Tudi če bi bila povsem obrambno samostojna, bi se Republika Slovenija bistveno razlikovala od skoraj neoboroženih evropskih nevtralnih mini-držav (Andore, Monaka, San Marina, Vatikana in Liechtensteina). Slovenija je bistveno večja, strateško pomembnejša, njeno ozemlje pa je prehodno. Republika Slovenija nima mednarodno priznanega statusa neodvisne države, mednarodno zagotovljenega statusa nevtralnosti in zunaj Jugoslavije ne bi imela zunanjega varuha svoje integritete, sprejemljivega za veliko večino svojih prebivalcev. Priključitev Republike Slovenije k edini danes še obstoječi meddržavni obrambni zvezi v Evropi (NATO) je nestvarna opcija.

Kot nevtralna država ali članica nevtralne zveze jugoslovanskih republik Slovenija ne bi smela uporabljati sile zoper druge države (razen v samoobrambi) in udeleževati se vojn med drugimi državami. Izogibati bi se morala vsakemu dejanju, ki bi jo vpletlo v oboroženi spopad, ter dajanje neposredne ali posredne podpore (ugodnosti) kateri koli vojskujoči se strani. V mirnem času Republika Slovenija ne bi smela sodelovati v vojaških zvezah s tujimi državami ter tujim armadam ponujati vojaških postojank ali uporabe ozemlja. V evropskih nevtralnih državah (Švica, Švedska, Finska, Avstrija) si stalno nevtralnost razlagajo tako, da le-ta vključuje obvezno lastno oboroženo obrambo in prepoved sklepanja obrambnih povezav z drugimi (tudi drugimi nevtralnimi) državami. Tri od štirih omenjenih držav sodijo, da je stalna nevtralnost združljiva s članstvom v OZN in s sodelovanjem v mednarodnih mirovniških operacijah. Tako pojmovanje »stalne nevtralnosti« (v Švedski, Finski in Avstriji) je sprejemljivo tudi za Republiko Slovenijo.